

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ ДИСКУСІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

PECULIARITIES OF EDUCATIONAL DISCUSSIONS ORGANIZATION IN THE PROCESS OF TEACHERS' PREPARATION

УДК 378.147

Потапова Н.В.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри педагогіки,
психології та менеджменту освіти
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради

Отрошко Т.Ф.,
старший викладач кафедри педагогіки,
психології та менеджменту освіти
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради

У статті висвітлюється проблема організації навчальних дискусій на заняттях у вищій школі. Розглянуто суть і різновиди дискусій, правила ефективного їх проведення. Проаналізовано вимоги, що висуваються до викладача – організатора дискусій. Увага акцентується на культурі ведення суперечки й особливих прийомах ораторської майстерності. Практичною цінністю статті є аналіз специфіки дискусійних занять під час вивчення педагогіки як профільної дисципліни у підготовці майбутніх учителів.

Ключові слова: інтерактивні технології навчання, навчальна дискусія, діалогові техніки, «круглий стіл», підготовка вчителів, заняття з педагогіки.

В статье освещается проблема организации дискуссий на занятиях в высшей школе. Рассмотрены суть и разновидности дискуссий, правила эффективного их проведения. Проанализированы требования, которые стоят перед преподавателем – организатором дискуссий. Внимание акцентируется на культуре ведения спора и особых при-

емах ораторского мастерства. Практической ценностью статьи является анализ специфики дискуссионных занятий во время изучения педагогике как профильной дисциплины в подготовке будущих учителей.

Ключевые слова: интерактивные технологии обучения, учебная дискуссия, диалоговые техники, «круглый стол», подготовка учителей, занятия по педагогике.

The problem of educational discussions organization on lessons in the high school is covered. Essence and kinds of discussions were considered. Rules for their effective holding and requirements for a lecturer as the organizer of discussions were analyzed. Attention is paid to culture of holding the debate and special ways of oratory mastery. Practical value of the article lies in specificity of discussion sessions on the studies of pedagogy as a main subject during teachers' preparation.

Key words: interactive educational technologies, educational discussion, dialogue methods, Round Table, teachers' preparation, pedagogy lessons.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Одним із найперспективніших шляхів удосконалення підготовки майбутніх учителів, озброєння їх необхідними навичками є впровадження в навчально-виховний процес інтерактивних методів навчання. Порівняно з традиційними формами роботи інтерактивні технології активізують мислення, підвищують ступінь мотивації й емоційності, готують майбутніх фахівців до практики. Одним з елементів інтерактивного навчання є дискусія – форма навчальної роботи, що передбачає публічну суперечку з метою з'ясування і зіставлення різних позицій, пошуку, виявлення істинної думки, знаходження правильного рішення проблемного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Психологічні та педагогічні аспекти дискусії, технологію її організації у навчально-виховному процесі досліджували Л.Г. Павлова, О.М. Соколов, П.М. Щербань, А.П. Панфілова та інші науковці. Проте, незважаючи на велике коло досліджень із цієї тематики, проблемі запровадження дискусій у навчальний процес підготовки учителів приділено недостатньо уваги.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На нашу думку, варто більш детально дослідити особливості організації дискусійних занять під час вивчення педагогіки – профільної дисципліни у підготовці майбутніх учителів. Використання дискусійних прийомів у підготовці майбутніх учителів сприяє формуванню

важливих професійних здібностей: виробленню ораторської майстерності, вмінню розв'язувати конфліктні ситуації та знаходити точки дотику для співробітництва.

Мета статті – дослідити суть і різновиди дискусій як форми організації навчально-виховного процесу, вимоги до правильної підготовки та проведення дискусій у вищій школі, зокрема на практичних і семінарських заняттях із педагогіки.

Виклад основного матеріалу. За О.М. Соколовим, дискусія як зіткнення протилежних думок передбачає особливу форму колективного наукового співробітництва з метою встановлення міри істинності кожної зі сторін [5, с. 63]. У наукових дискусіях жодна зі сторін не наполягає на абсолютній істинності якоїсь однієї позиції, і тому учасники повинні намагатися виявляти помилки не тільки в судженнях опонентів, а й у своїх власних заради головної мети – спільного пошуку правильного розв'язання питання.

Ефективність дискусії залежить від багатьох умінь учасників, серед яких одне з чільних місць посідає уміння слухати. Це – необхідна умова правильного розуміння позиції опонентів, правильної оцінки розбіжностей, що між ними існують, запорука успішного ведення суперечки, істотний елемент культури дискусії.

З погляду психології, слухання – це процес сприйняття, осмислення і розуміння мовлення співбесідника. Це можливість зосередитися на мовленні партнера, здатність виокремити з його

повідомлення ідеї, думки, емоції, ставлення свого співбесідника, вміння його зрозуміти; психологічна готовність до контакту з іншою людиною.

У педагогічній літературі розрізняють два види слухання. Одне з них називається нереклексивним. Воно полягає в умінні уважно слухати, не втручатися у мовлення співбесідника. На перший погляд, таке слухання здається пасивним, проте воно потребує значного фізичного і психологічного напруження. Зазвичай нереклексивне слухання використовується в таких випадках спілкування, коли один зі співбесідників глибоко схвильований, відчуває труднощі у висловленні своїх проблем. Однак таке слухання не завжди буває доречним, особливо у суперечці, адже мовчання можна витлумачити як знак згоди, і часто його помилково тлумачать як прийняття позиції опонента. Тому Л.Г. Павлова рекомендує застосовувати й інший вид слухання – рефлексивний. Його суть полягає в активному втручанні в мовлення співбесідника, в наданні йому допомоги висловити свої думки і почуття, у створенні сприятливих умов для спілкування, в забезпеченні правильного й точного розуміння співбесідниками одне одного [2, с. 52–53].

Для того, щоб навчити студентів правильно спілкуватися та розв'язувати суперечливі питання під час дискусійних занять, слід звернути увагу на такі умови якісної організації навчальної дискусії, які виокремила Л.Г. Павлова:

- обираючи тему для публічного обговорення, необхідно враховувати, щоб вона була актуальною, соціально значущою. Тема обов'язково повинна містити проблемні моменти, викликати інтерес у присутніх, бути для них достатньо знайомою, щоб вони могли компетентно вести її обговорення;

- формулювання теми має бути чітким і яскравим, за можливості коротким, привертати увагу учасників, примушувати їх задумуватися над поставленою проблемою;

- формулювання питань повинно включати можливість становлення різних думок, бути приводом для міркувань;

- заздалегідь розроблений сценарій дискусії повинен включати вступне слово керівника (обґрунтування вибору теми); завдання, що стоять перед учасниками обговорення; питання, винесені на обговорення; умови і правила ведення дискусії; прийоми активізації слухачів; перелік необхідних наочно-технічних засобів;

- учасники дискусії мають заздалегідь провести підготовчу роботу: ознайомитися з темою дискусії, з питаннями для обговорення, прочитати необхідну літературу, проконсультуватися зі спеціалістами, проаналізувати різні думки, зіставити їх, визначити власну позицію;

- важливою методичною задачею є вибір керівника дискусії, який залежить від теми, предмета суперечки, ситуації, що склалася. Дискусія прохо-

дить найбільш успішно, коли обговоренням керує спеціаліст із цієї проблеми. Проте роль ведучого за відповідної підготовки може бути доручена і студенту [2, с. 112–114].

Специфіка заняття визначається технікою ведення дискусії – вони бувають вільними і програмованими. Вільну дискусію відрізняють спонтанність розвитку і невисока організованість. До переваг такої дискусії можна віднести відсутність жорсткої регламентації і свободу висловлювання, що сприяє більшій активності учасників, розширює коло можливих позицій і підходів до пошуку рішень. Її головний недолік – неорганізованість, через яку можна загубити мету дискусії, спровокувати хаос.

Програмована дискусія передбачає наявність певного алгоритму, плану її проведення, що визначає сценарій дискусії, чітку послідовність кроків, функціональне структурування учасників. Позитивним моментом такого типу дискусії є раціональне спрямування зусиль учасників на досягнення поставленої мети; негативним – обмеження ініціативи учасників [3, с. 138–139].

Важливим моментом в організації програмованої дискусії є розподіл ролей між учасниками. Серед учасників дискусії можуть розподілитися такі ролі: «генератори ідей», «ерудити», «критики», «експерти», «синектори». «Генератори ідей» вносять якомога більше пропозицій щодо розв'язання описаної проблеми. Ідеї, запропоновані «генераторами», можуть бути недостатньо чітко сформульовані. Ці ідеї підхоплюють «ерудити». Вони розвивають, відшліфовують їх, трансформуючи у можливі практичні рішення. «Критики» й «експерти» включаються в дискусію для того, щоб оцінити пропозиції, відкинути неприйнятні, виявити перспективні та визначити найбільш значущі. А коли дискусія йде на спад через зниження активності, в неї включаються «синектори» – спеціально підготовлені люди, котрі висловлюють суперечливі позиції, що загострюють обговорення з метою втягнути в полеміку якомога більшу кількість учасників [3, с. 140–141].

Перебіг дискусії та її якість залежать від керівника. Він починає дискусію оголошенням проблеми та її коментарями, запрошує присутніх висловити свою думку, надає слово бажаним виступити, активно сприяє обговоренню проблеми. Керівник може ставити питання учасникам дискусії, обмежувати їх, якщо вони виходять за межі обговорюваної теми, проте йому не слід брати на себе роль арбітра, переривати обговорення власними висловлюваннями. Головна задача керівника – втягнути в активний обмін думками всіх слухачів. Для збудження активності аудиторії керівник може використовувати спеціальні прийоми: підбадьорювати опонентів, загострювати протилежні думки, використовувати протиріччя у судженнях виступа-

ючих. Одним із найбільш дієвих прийомів є створення ситуації утруднення. Його суть полягає в тому, що керівник висуває приклад, який містить суперечливі риси, що утруднюють розв'язання проблеми, роблять можливим появу різних думок, пробуджують думку присутніх.

Учасники дискусії повинні дотримуватися основних вимог культури ведення суперечки. П.М. Щербань виокремлює такі правила поведінки під час дискусії:

- висловлюватися по черзі, а не всім одночасно;
- не переривати того, хто говорить;
- критикувати ідею, а не людину, яка її висловила;
- не відхилятися від теми дискусії, сперечатися по суті проблеми;
- головне в дискусії – аргументи, факти, логіка, доказовість;
- уникати образливих реплік, що принижують людську гідність, поважати думку опонента, прагнути зрозуміти її, перш ніж критикувати;
- виявляти витримку і стриманість, чітко формулювати власні думки;
- прагнути знайти істину, а не демонструвати власне красномовство;
- виявляти скромність і самокритичність, уміти з гідністю визнати недостатність своєї аргументації;
- заохочувати до участі в дискусії інших [6, с. 100].

Слід пам'ятати, що перш ніж критикувати опонента, потрібно його правильно зрозуміти. Критерієм розуміння є правильне викладення чужої думки. Важливо, щоб виступаючі висловлювали свою позицію, те, що вони думають з того чи іншого приводу, а не те, що від них хочуть почути.

Забезпеченню максимального ефекту сприяє і правильна організація просторового середовища під час дискусії. Доцільно посадити учасників дискусії півколом, обличчям до ведучого й основних виступаючих, щоб вони все бачили і слухали, сприймали не лише вербальні, а й невербальні сигнали, що виражають експресивний стан виступаючих [3, с. 142].

Зупинимось детальніше на класичній технології організації групової дискусії у вищій школі. Для її проведення аудиторія об'єднується у підгрупи по 5–7 осіб. У кожній групі визначається лідер, який від її імені презентуватиме результат. Одна з підгруп бере на себе функції аналізу, її завдання – проаналізувати роботу інших підгруп і на основі запропонованих рішень створити остаточний результат, обґрунтувавши свій вибір.

Після того, як викладач сформулював проблему, утворені мікрогрупи працюють над пошуком оптимального рішення. На цю роботу їм відводиться 10–15 хвилин. Після цього відбувається

презентація лідерами груп своїх думок, на що кожній групі дається 3–4 хвилини. Група аналізу у цей час слухає прийняті рішення і готується до їхнього аналізу й обговорення. Останніми виступають представники цієї групи. Розкривши і свій погляд на поставлену проблему, члени цієї групи аналізують усі виступи і підводять загальні підсумки, пропонуючи інтегрований варіант розв'язання проблеми. На це їм відводиться 10 хвилин. Потім відбувається остаточне підбиття підсумків дискусії. Цю функцію виконує викладач. Підбиваючи підсумки, він має відзначити: глибину знання і розуміння матеріалу, аргументованість виступів, чіткість викладення, рівень співробітництва у роботі груп, дотримання правил поведінки під час дискусії [1, с. 5–7].

Для оптимізації управління груповою взаємодією під час дискусії необхідно вести спостереження за роботою груп. Предметом спостереження викладача можуть стати такі параметри:

- загальна активність учасників;
- ступінь організованості й узгодженості дій у групі;
- інтелектуальна активність;
- емоційна напруженість;
- особливості групової динаміки (лідерство, прийняття рішень);
- ступінь ініціативності та реальний внесок кожного учасника в процес прийняття рішення [3, с. 141].

Одним із різновидів групової дискусії є «круглий стіл». Цю форму організації занять можна вважати імітаційною грою, бо у вигляді засідань «круглого столу» імітується робота різноманітних конференцій, прес-конференцій, нарад тощо. На практичних заняттях із педагогіки майбутнім учителям можна запропонувати взяти участь у «педагогічних засіданнях», присвячених проблемам різних напрямів виховання, а також провести ігри-дебати, спрямовані на вибір найефективніших методів або видів навчання [4].

Специфіка організації «круглих столів» із педагогічної тематики полягає у тому, що студенти розподіляють між собою ролі вчителів-доповідачів, їхніх опонентів та експертів-оцінювачів. Роботою педагогічного засідання керує викладач, який виконує роль директора школи. Предметом обговорення на засіданні є листи, що прийшли до редакції шкільної газети від учителів-колег, учнів і їхніх батьків із проханням про допомогу. Студенти об'єднуються у 5–6 груп – 3–4 групи вчителів-доповідачів, кожна з яких отримує свій лист, група вчителів-опонентів і група експертів-оцінювачів. Дві останні групи отримують всі листи та прогнозують можливі помилки вчителів-доповідачів та альтернативні рішення проблем. Після колективного розв'язання проблем усіма учасниками засідання складається пам'ятка відповідно до теми заняття

(наприклад, «Правила для розвитку мислення учнів і підвищення їхньої пізнавальної активності»).

Для ефективного проведення різних видів дискусійних занять необхідно пам'ятати про дотримання таких норм колективної роботи:

– норма активності, що передбачає постійне залучення учасників до колективної роботи;

– норма довірливості, яка потребує відкритості й щирості учасників в описі своїх почуттів, демонстрації поведінки та висловлюванні думок;

– норма конфіденційності, котра полягає у забороні обговорювати поза групою все те, що відбувається в ігровому просторі;

– норма «тут і зараз», яка дозволяє сконцентрувати розумові й емоційні зусилля учасників на аналізі та осмисленні явищ у групі;

– норма персоніфікації, що потребує конкретизації висловлювань щодо учасників подій;

– норма зворотного зв'язку, яка рекомендує описувати свої почуття і почуття партнерів під час аналізу гри.

Поведінка, що сприяє дотриманню зазначених норм, будується на таких діалогових техніках: віддзеркалюванні, перефразуванні, розвитку діалогу [3, с. 33–34]. Використання зазначених технік сприяє побудові конструктивного діалогу, створенню сприятливої психологічної атмосфери, встановленню контакту між учасниками під час колективної взаємодії.

Висновки. Таким чином, дискусія як форма організації навчання у вищій школі має потужний

навчальний, розвивальний і виховний потенціал. Її організація потребує від викладача належного рівня організаторських здібностей, ораторського мистецтва, знання технології групового навчання, вміння імпровізувати та націлювати студентів на продуктивну роботу. На нашу думку, проблема інтерактивних методів навчання у викладанні педагогіки є недостатньо дослідженою. Подальшого дослідження потребують питання впровадження елементів дискусії в лекційні заняття з педагогіки, розробка методичних рекомендацій і матеріалів для аудиторної та позааудиторної групової роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Активные методы обучения: методические рекомендации студентам педагогических отделений университета : учебное издание / сост. Н.И. Крюкова. Харьков : ХГУ, 1990. 8 с.

2. Павлова Л.Г. Спор, дискусия, полемика. Москва : Просвещение, 1991. 127 с.

3. Панфилова А.П. Игровое моделирование в деятельности педагога : учебное пособие / под общ. ред. В.А. Слостенина, И.Я. Колесниковой. Москва : Издательский центр «Академия», 2006. 368 с.

4. Самошкіна Н.В. Навчальні ігри з педагогіки : навчальний посібник. Харків : ХГПА, 2011. 188 с.

5. Соколов А.Н. Проблемы научной дискуссии (логико-гносеологический анализ). Ленинград : Издательство «Наука», 1980. 160 с.

6. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2004. 207 с.